Vol. 12, No 1, Spring & Summer 2022 ISSN(Print): 2251-6344 ISSN(Online): 2538-4112

Library and Information Science Research

https://Infosci.um.ac.ir

Research Article | DOI: 10.22067/infosci.2021.67904.1002

Recognizing Ghostwriting from Plagiarism: Concept, Types and Legal Approach

Zahra Salehabadi[1], Seyed Mahdi Seiedzadeh Sani[2], Abdolreza Javan Jafari Bojnordi[3]

Recived: 22/12/2020 Accepted: 12/08/2021

Abstract

Introduction: Ghostwriting, which is the creation of a work for and under another name, is often accompanied by the gift authorship or guest authorship. Although this phenomenon is not born of modern times and ghostwriting services have been used in various fields such as politics, law, etc. for many years, academic ghostwriting is due to the emergence and expansion of the use of new technologies has taken on new dimensions. The emergence of various institutions that provide a variety of services in the field of writing articles, dissertations and thesis has caused negative consequences such as damage to institutional reputation, violation of originality and scientific integrity. Therefore, the country's criminal policymaker has reacted to this phenomenon in support of science and the originality of scientific products. Therefore, the purpose of this study was to provide knowledge and awareness about ghostwriting and its various dimensions, as well as familiarity with the legislator's approach to dealing with this phenomenon in order to take measures to prevent it.

Methodology: The method used in this research is descriptive and analytical and the method of collecting data is literature review.

Findings: Ghostwriting and scientific rent (using a third party to prepare research work) is a violation of ethical and legal norms. Ghostwriting has been criminalized under the Law on Prevention and Combating Fraud in the Preparation of Scientific Works. The legislature has dealt with ghostwriting in two ways: predicting sanctions and preventing strategies. According to this law, providing ghostwriting services is a crime and subject to criminal punishment and using a work produced by a ghostwriter as their own work in universities is a violation and subject to administrative and disciplinary sanctions.

Conclusion: In order to effectively deal with this phenomenon in the scientific community, we need to adopt clearer and more comprehensive policies and ethical and legal codes.

Keywords: Ghostwriting, Outsourcing, Honorary Author, Gift Author, Punishment

Citation: Salehabadi, Z., Seidzadeh Sani, S., Javan Jafari Bojnordi, A. (2022). Recognizing Ghostwriting from Plagiarism: Concept, Types and Legal Approach. Library and Information Science Research, 12(1), 59-75. doi: 10.22067/infosci.2021.67904.1002

1. PhD Student in Criminal Law and Criminology, Ferdowsi University of Mashhad
2. Assistant Professor, Faculty of Law, Ferdowsi University of Mashhad, (Corresponding Author), Email: seidzadeh@um.ac.ir
3. Associate Professor, Faculty of Law, Ferdowsi University of Mashhad

پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی

https://infosci.um.ac.ir

مقاله پژوهشی	DOI: 10.22067/infosci.2021.67904.1002	دسترسی آزاد

بازشناسی سایه‌نویسی از سرقت علمی: مفهوم؛ انواع و رویکرد قانون

زهرا صالح‌آبادی[1]، سید مهدی سیدزاده ثانی[2]، عبدالرضا جوان جعفری بجنوردی[3]

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۵/۲۱

چکیده

مقدمه: سایه‌نویسی که خلق و ایجاد اثر برای و به نام دیگری است غالباً همراه با اعطای نویسندگی یا نویسنده مهمان است. گرچه این پدیده زاده دوران مدرن نیست و سالهاست که خدمات سایه‌نویسی در عرصه‌های مختلفی چون سیاست، حقوق و... مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما سایه‌نویسی دانشگاهی به‌واسطه ظهور و گسترش استفاده از فناوری‌های نوین ابعاد تازه‌تری به خود گرفته است. ظهور مؤسسات مختلفی که به ارائه انواع متنوعی از خدمات در زمینه نوشتن مقاله، پایان‌نامه و رساله می‌پردازند موجب بروز پیامدهای منفی چون لطمه به شهرت و اعتبار نهادی، نقض اصالت و تمامیت علمی شده است. بدین جهت سیاست‌گذار جنایی کشور در حمایت از علم و اصالت تولیدات علمی به این پدیده واکنش نشان داده است. ازاین‌رو، هدف این پژوهش ارائه شناخت و آگاهی بخشی نسبت به سایه‌نویسی و ابعاد مختلف آن و نیز آشنایی با رویکرد قانون‌گذار در مقابله با این پدیده می‌باشد.

روش‌شناسی: روش مورد استفاده در این پژوهش توصیفی و تحلیلی است و شیوه جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای است.

یافته‌ها: سایه‌نویسی و اجاره علمی (استفاده از شخص ثالث برای آماده کردن کار پژوهشی) نقض هنجارهای اخلاقی و قانونی می‌باشد. سایه‌نویسی در قانون پیش‌گیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی جرم‌انگاری شده است. قانون‌گذار با دو شیوه پیش‌بینی ضمانت اجراها و استراتژی‌های پیش‌گیری به مقابله با سایه‌نویسی پرداخته است. به‌موجب این قانون، ارائه خدمات سایه‌نویسی جرم بوده و مشمول مجازات کیفری می‌باشد و استفاده از اثری که توسط سایه‌نویس آماده شده در دانشگاه‌ها به‌عنوان اثر خود تخلف بوده و مشمول مجازات‌های اداری و انتظامی می‌گردد.

نتیجه‌گیری: به‌منظور مقابله مؤثر با این پدیده در جامعه علمی نیازمند اتخاذ سیاست‌های مدون و کدهای اخلاقی و حقوقی شفاف و جامع‌تر هستیم.

واژه‌های کلیدی: سایه‌نویسی، برون‌سپاری، مؤلف افتخاری، اعطای نویسندگی، مجازات

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، salehabadi.zahra@mail.um.ac.ir

۲. استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، (نویسنده مسئول)، seidzadeh@um.ac.ir

۳. دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، javan-j@um.ac.ir

مقدمه

تربیت نیروی انسانی متخصص و کارآمد به‌عنوان مهم‌ترین کارکرد نظام آموزشی در محیطی صورت می‌گیرد که عاری از هرگونه تقلب باشد. سایه‌نویسی و استفاده از سایه‌نویس در تهیه آثار علمی یکی از رفتارهای متقلبانه است که در حال حاضر به یک چالش و بحران بزرگ در محیط آموزشی تبدیل شده است (Bretag, Harper, Burton, Ellis, Newton, Rozenberg, & et al, 2018). سایه‌نویسی زمانی اتفاق می‌افتد که فردی در ازای پول یا هر ارزشی دیگر برای مشتری (دانشگاهیان، سیاست‌مداران، هنرمندان و نظایر آن‌ها) متنی را می‌آفرینند و مشتری آن را به‌عنوان محصول فکری خود ارائه می‌دهد (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸).

نوشتن مقاله، پایان‌نامه و رساله... یکی از مؤلفه‌های اصلی کارهای علمی و حرفه‌ای دانشگاهی است. تألیف دو اثر مهم دارد: ۱. اعتبار و ۲. مسئولیت. بدین ترتیب نویسنده در قبال نوشتن و نشر اثر علمی اعتبار دریافت می‌کند و همچنین در برابر محتوای آن مسئولیت دارد. سایه‌نویسی به‌واسطه نمایش کاذب نویسندگی موجب می‌شود به فردی غیر از نویسنده واقعی اعتبار و مسئولیت در قبال تولید محتوا داده شود.

اگرچه سایه‌نویسی در برخی عرصه‌ها چون سیاست رواج دارد، اما گسترش این پدیده در نظام آموزش عالی و انتساب آن به بازیگران حوزه دانشگاهی یعنی دانشجویان و اساتید می‌تواند منجر به فروپاشی بنیان‌های اخلاقی، لطمه به شهرت و اعتبار علمی، نقض اصالت و تمامیت علمی شود.

با وجودرواج این پدیده در دانشگاه، هنوز آشنایی کافی نسبت به ماهیت، انواع آن و شیوه مواجهه با آن وجود ندارد. در کنار این سطح آگاهی پایین، مباحث مربوط به شناسایی و کشف سایه‌نویسی، خلأ فرهنگی و قانونی نیز بر دامنه مشکلات می‌افزاید. شناسایی سایه‌نویسی و اتخاذ اقدامات بازدارنده در گرو شناخت بهتر از این مسئله است. به همین منظور پژوهش حاضر ضمن آشنا نمودن با ماهیت سایه‌نویسی، انواع آن، به تفاوت آن با سرقت علمی و رویکرد قانون‌گذار برای مقابله با این پدیده می‌پردازد.

مفهوم سایه‌نویسی

سایه‌نویسی[1] یعنی نگارش اثر به‌وسیله یک شخص برای استفاده شخصی دیگر (مشتری) است که از آن اعتبار دریافت می‌کند و مؤلف اثر شناخته می‌شود (Mahmood, 2009). در سایه‌نویسی طرفین یعنی سایه‌نویس و مشتری بر پنهان ماندن نقش نویسنده برای مخاطبان توافق دارند (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸).

از آنجایی که در این عمل، نویسنده واقعی اثر مورد تصدیق قرار نمی‌گیرد و اعتباری دریافت نمی‌کند تألیف چنین آثاری می‌تواند به‌درستی به نویسندگی شبح یا روح شناخته شود (Makinda, 2019). در واقع توافق بر پنهان ماندن نقش نویسنده در برابر مخاطبان است که به‌اصطلاح سایه معنا می‌دهد (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸).

1. ghostwriting

سایه‌نویسی در مفهوم تقلب قراردادی نیز شناخته می‌شود. مفهوم تقلب قراردادی اولین بار توسط لنکستر و کلارک به کار برده شد (Clarke & Lancaster, 2006). اصطلاح تقلب قراردادی غالباً برای توصیف رفتاری که دانشجو از شخص ثالث برای تکمیل کارهای دانشگاهی خود استفاده می‌کند یا سعی در استفاده از آن دارد، به کار می‌رود. شخص ثالث ممکن است دوست، هم‌کلاسی، یکی از اعضای خانواده و مانند آن‌ها باشد (Bretag, Harper, Burton, Ellis, Newton, Rozenberg, & et al, 2018).

در حال حاضر تقلب قراردادی به یک صنعت عظیم بین‌المللی تبدیل شده است که سالانه صدها میلیون دلار درآمد دارد. مؤسسات تولید مقاله که به ارائه انواع متنوعی از خدمات می‌پردازند، بخش اصلی از این صنعت هستند (Lancaster, 2020a; Lancaster, 2020b).

با وجود اینکه کلارک و لنکستر استفاده دانشجو از شخص ثالث برای انجام وظایف را سایه‌نویسی می‌دانند، باید اشاره کرد که سایه‌نویسی استفاده از شخص ثالث برای آماده کردن کار است خواه استفاده‌کننده دانشجو باشد یا استاد یا سیاست‌مدار و نظایر آن‌ها.

سایه‌نویسی با سفارش اثر که قالب قراردادی برای خلق اثر است، تفاوت دارد. در سفارش اثر، حق مادی به سفارش‌دهنده منتقل می‌شود و حق معنوی مانند حق بر نام همچنان برای سفارش‌گیرنده باقی می‌ماند، اما در سایه‌نویسی به‌دلیل اینکه نام نویسنده واقعی پنهان می‌شود، از این حق عدول می‌شود (شاکری و صالحی، ۱۳۹۸).

روش همکاری بین مشتری و سایه‌نویس بستگی به توافق بین آن دو و خواسته‌های مشتری از متن دارد. مشتری ممکن است آماده کردن و تولید کل متن را به سایه‌نویس محول کند یا انجام بخشی از متن را از او بخواهد. سایه‌نویسی در بسیاری متون از جمله سخنرانی، مقاله و نشریات و حتی کتاب‌ها استفاده می‌شود.

یکی از متداول‌ترین روش‌های سایه‌نویسی نوشتن مقاله، پایان‌نامه یا رساله است. این نوع سایه‌نویسی در حال حاضر به‌دلیل داشتن منافع اقتصادی زیاد محبوبیت زیادی پیدا کرده است. سایه‌نویسی غالباً همراه با اعطای نویسندگی[1] یا نویسنده و مؤلف میهمان[2] است. در این روش اسم همکاران یا دوستان، اساتید بدون اینکه واقعاً مشارکتی در کار داشته باشند در سیاهه نویسندگان مقاله، کار پژوهشی و مانند آن درج می‌شود (Bosch, 2011; Rode, Pennisi, Beaini, Curi, Cardoso, & Paranhos, 2019). نمایش کاذب نویسندگی توسط نویسندگان مهمان منجر به فریب و گمراه شدن مجله‌ها و خوانندگان آن‌ها، که تصمیم به چاپ مقاله و خواندن و استفاده از اطلاعات موجود در مقاله‌های مجلات علمی دارند، می‌شود. علاوه بر این، نویسندگان مهمان از طریق چاپ مقالات در مجلات دانشگاهی اعتبار نویسندگی را دریافت می‌کنند؛ بنابراین، این عمل نوعی تقلب و فساد علمی است (Gøtzsche, Kassirer, Wolly, Wager, & Jacobs, 2009; Gaber, 2011; Chen, 2018).

1. gift authorship
2. guest authorship

در بسیاری از فرهنگ‌ها، از جمله کشورهای درحال‌توسعه در آسیا، افتخارآفرینی به‌عنوان نویسنده میهمان تقریباً رایج است. این کار معمولاً برای جلب رضایت استاد، الزام به درج نام استاد یا بالا بردن شانس پذیرش در مجلات، انجام می‌شود (Bast & Samuels, 2008; Bosch & Ross, 2012). برخی الزامات قانونی و غیرقانونی بر شکل‌گیری این فرهنگ مؤثر است. به‌عنوان مثال قسمتی از تبصره ۱۱ شیوه‌نامه نظارت بر اجرای دوره دکترای آموزشی ـ پژوهشی دانشگاه علامه طباطبایی مقرر داشته «تنها مقالاتی برای اخذ مجوز دفاع قابل قبول است که توسط استاد راهنما تأیید و استاد راهنما به‌عنوان نویسنده مسئول مقاله معرفی شده باشد»[1]. در منشور اخلاق پژوهش نیز آمده است «در مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های ارشد و دکتری به‌ترتیب اسم دانشجو، استاد(ان) راهنما و استاد(ان) مشاور آورده شود». علاوه بر آن چاپ مقاله در برخی نشریات توسط دانشجویان به‌جز دانشجویان دکتری منوط به درج نام استاد است. الزام به اضافه کردن نام استاد در مقاله ممکن است منجر به‌نوعی کولبری علمی برخی اساتید از دانشجویان شود (خسروی، ۱۳۹۹). بدین دلایل استفاده از سایه‌نویسی و نویسندگی مهمان به امری رایج و مرسوم تبدیل شده است.

در شیوه‌ای دیگر که ساب روز[2] (Sub Rosa) نامیده می‌شود، اساتید از اطلاعات و ایده‌ها و مطالبی که دانشجو ارائه داده، به‌عنوان اساس و بنیان کار خود استفاده می‌کنند اما اعتباری به دانشجوی خود نمی‌دهند. از آنجایی که ممکن است دانشجو نویسنده اصلی اثر باشد اما نام او در اثر ذکر نمی‌شود، نوعی سایه‌نویسی اتفاق افتاده است؛ و همچنین به‌دلیل سرقت ایده‌ها و اطلاعات، سرقت علمی نیز واقع شده است (Frye, 2020). این نوع سایه‌نویسی در محیط علمی ملامت‌آمیزتر از دیگر اشکال سوءرفتارهای علمی است؛ زیرا نه‌تنها ماهیت فریبکارانه و مضر آن را نشان می‌دهد؛ بلکه پویایی قدرت سمی سلسله‌مراتب دانشگاهی را بیان و تقویت می‌کند. علاوه بر این، این عمل نشان‌دهنده خیانت جدی به اعتماد و سوءاستفاده از اقتدار دانشگاهی است.

سایه نویسی در مقابل سرقت علمی

همان طور که قبلاً اشاره شد سایه‌نویسی نوشتن برای و به‌نام دیگری است. سرقت علمی نیز استفاده غیرمجاز از ایده‌ها، کلمات، تولیدات متعلق به دیگران بدون تأیید منبع است (Howard, Ehrich, & Walton, 2014; Abad-García, 2019).

سرقت علمی و سایه‌نویسی رفتارهای مرتبط با هم هستند؛ چراکه در هردو نام نویسنده واقعی پنهان می‌شود و اعتباری به نویسنده واقعی داده نمی‌شود. هر دو رفتار منجر به نقض اخلاق و تمامیت علمی

۱. این شیوه‌نامه به‌موجب رأی شماره ۸۳۹ مورخ ۱۳۹۸/۵/۱ هیئت دیوان عدالت اداری ابطال شد.

۲. ساب روز به‌معنای زیر گل سرخ است و به‌عنوان نمادی برای اطمینان و رازداری استفاده می‌شود.

می‌شود. سایه‌نویسی و سرقت علمی را می‌توان نوعی عدم صداقت علمی قلمداد نمود. عدم صداقت علمی به‌طور کلی نوعی تقلب است که در فضای دانشگاهی و علمی رخ می‌دهد. عدم صداقت علمی می‌تواند شامل جعل داده، فریب، سرقت علمی و مانند آن باشد (Singh & Mendy, 2019). علاوه بر این، به زبان غیررسمی می‌توان عدم صداقت علمی را به‌عنوان عملی که باعث برتری غیرمنصفانه دانشجویی بر دانشجوی دیگر می‌شود و همچنین به‌عنوان اعمالی که دانشجو مایل به افشای آن نیست، تعریف کرد (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸). بر مبنای این تعریف فردی که از خدمات سایه‌نویسی استفاده می‌کند و مقاله، پایان‌نامه و رساله‌ای را که توسط دیگری نوشته شده، به‌عنوان اثر خودش معرفی می‌کند یا در نگارش اثر علمی خود مرتکب سرقت علمی می‌شود، امتیاز یا برتری غیرمنصفانه‌ای نسبت به سایر افرادی که با صداقت کامل رفتار کرده‌اند؛ دریافت می‌کند و مسلماً چنین فردی چون این عمل را تقلب می‌داند مایل به افشای آن نیست. در واقع، وجه مشترک سرقت علمی و سایه‌نویسی دروغ بستن و انتساب ناروای تألیف به نویسنده ادعایی و عدم انتساب آن به نویسنده واقعی است. سرقت علمی و سایه‌نویسی با وجود این شباهت‌ها، تفاوت‌هایی نیز دارند.

وجه تمایز سرقت علمی و سایه‌نویسی عبارت است از:

۱. در سرقت علمی خود پژوهشگر اقدام به سرقت اثر دیگری می‌کند، اما در سایه‌نویسی شخص ثالث برای تهیه اثر به‌کار گرفته می‌شود، اعم از اینکه شخص ثالث اثر اصیلی ارائه دهد یا غیراصیل (شاکری، ۱۳۹۸). در واقع سایه‌نویسی مصداق بی‌اخلاقی علمی است؛ چون سرقت علمی یک عمل توافقی نیست.

۲. سایه‌نویس آگاهانه و عالمانه متن را تولید می‌کند تا در گفتار یا نوشتار شخص دیگری ظاهر شود (Lerman, 2001). در واقع در سایه‌نویسی نویسنده واقعی نسبت به انتساب و ارائه شدن اثر به‌نام دیگری رضایت دارد؛ اما در سرقت علمی چنین رضایتی از جانب نویسنده اصلی وجود ندارد (Soni, 2018).

۳. در سایه‌نویسی به‌دلیل ماهیت توافقی و قراردادی آن غالباً مبادله مالی صورت می‌گیرد، اما در سرقت علمی چون عمل توافقی نیست چنین مبادله‌ای نیز وجود ندارد. در واقع سایه‌نویس، پیرو قرارداد با مشتری در تهیه اثر علمی یا مورد تقاضا اغلب هزینه و مابه‌ازایی دریافت می‌کند؛ اما در سرقت علمی، سارق علمی بدون پرداخت هزینه اقدام به استفاده غیرمجاز از آثار دیگران می‌کند.

۴. تفاوت دیگری که می‌توان به آن اشاره کرد، ماهیت رفتار است. در حالی‌که سرقت علمی ممکن است از روی ناآگاهی و سهل‌انگاری نیز اتفاق بیفتد؛ اما سایه‌نویسی به‌دلیل حاکمیت روح قرارداد و توافق عملی است که با علم و آگاهی طرفین انجام می‌شود (Tauginienė & Jurkevičius, 2017). توافق و رضایت بر پنهان ماندن نقش نویسنده، دادن اعتبار به مشتری، مبادله پول و مانند آن بیانگر آگاهانه بودن رفتار سایه‌نویسی است.

با وجود این وجه تمایزات، تفاوت سایه‌نویسی با سرقت علمی در دانشگاه‌ها مورد توافق کلی نیست (Gregory & Leeman, 2021) و غالباً استفاده از اثر سایه‌نویسی شده در دانشگاه و ارائه آن به نام خود

به‌عنوان سرقت علمی از مصادیق سوءرفتارهای پژوهشی مورد بررسی قرار می‌گیرد (Park, 2003). بر مبنای قوانین شرافت علمی و کدهای رفتاری، در بسیاری از دانشگاه‌ها، استفاده از اثری که توسط شخص ثالث تهیه شده به‌عنوان اثر خود به‌صراحت یکی از مصادیق سرقت علمی است. به‌عنوان مثال، قانون شرافت علمی فلوریدا استفاده از سایه‌نویس برای آماده کردن کارها و یا خرید اثر، را سرقت علمی عمدی محسوب کرده است. در ایالت ماین هم ارسال کاری که به‌طور کامل یا جزئی توسط شخص دیگری انجام شده به‌عنوان کار خود، از جمله آثار خریداری شده از یک فروشنده سرقت علمی محسوب می‌شود.[۱] دانشگاه لندن نیز صراحتاً استفاده از اثر دیگری را به‌عنوان اثر خود سرقت علمی تعریف کرده است (Singh & Remenyi, 2016).

این مفهوم با تعریفی که تدی فیش‌من، متخصص بین‌المللی صداقت دانشگاهی و مدیر مرکز بین-المللی صداقت دانشگاهی[۲] از سرقت علمی ارائه داده است، انطباق دارد: «استفاده از ایده‌ها، مفاهیم، کلمات یا ساختارها بدون تأیید صحیح منبع برای بهره‌مندی در محیطی که انتظار اصالت وجود دارد». بر مبنای تعریف تدی فیش‌من، سرقت علمی پنج مشخصه دارد. به گفته وی، سرقت علمی زمانی رخ می‌دهد که: ۱) کسی از واژگان، ایده‌ها یا تولیدات دیگری استفاده کند، ۲) واژگان، ایده‌ها یا تولیداتی که قابل انتساب به شخص یا منبع قابل شناسایی دیگری است، ۳) بدون نسبت دادن کار به منبعی که از آن گرفته شده است، ۴) در شرایطی که انتظاری منطقی برای تألیف اصیل اثر وجود دارد، ۵) به‌منظور دستیابی به منافع، اعتبار یا سودهایی که ضرورتاً مادی هم نباشد (Fishman, 2009).

بر مبنای این تعریف، سایه‌نویسی را نیز می‌توان به‌عنوان سرقت علمی طبقه‌بندی کرد (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸). دانشجو یا استادی که اسمش به‌عنوان مؤلف روی مقاله، پایان‌نامه یا رساله آمده است از «واژگان، ایده‌ها و تولیدات» نویسنده (سایه‌نویس) بدون اشاره به‌نام او و به‌منظور گرفتن منفعت، مدرک، اعتبار و نظایر آن استفاده ، مرتکب سرقت علمی شده است. چراکه منطقاً از آن‌ها انتظار می‌رود اثر اصیلی را برای گرفتن اعتبار، مدرک و مانند آن به دانشگاه ارائه دهند.

در واقع، دانشگاه‌ها در مقام عمل و برخورد با خاطیان، تفاوتی بین فردی که خود مرتکب سرقت علمی شده و فردی که از سایه‌نویس برای نگارش و خلق اثر استفاده کرده قائل نیستند؛ چراکه هر دو رفتار منجر به نقض اصول، هنجارهای اخلاق و پژوهش و شرافت علمی می‌شود.

البته باید به این نکته نیز اشاره کرد که همه انواع سایه‌نویسی چون سایه‌نویسی سیاسی یا قضایی یا حقوقی ذیل عنوان سرقت علمی قرار نمی‌گیرند. چراکه مخاطب چندان انتظاری برای نوشتن متن سخنرانی یا متن رأی توسط شخص سیاست‌مدار یا قاضی ندارد؛ اما سایه‌نویسی دانشگاهی غالباً ذیل عنوان سرقت علمی بحث می‌شود.

1. academic affairs, section 314, academic integrity
2. ICAI

انواع سایه‌نویسی

سایه‌نویسی در حوزه‌های مختلفی چون سیاست، حقوق، پزشکی، دانشگاهی و... انجام می‌شود. خدمات سایه‌نویسان در نوشتن کتاب، مقاله، سخنرانی سیاسی و... مدت‌هاست که مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ اما امروزه به‌واسطه ظهور فناوری‌های نوین سرعت بیشتری به خود گرفته است.

الف) سایه‌نویسی دانشگاهی

منظور از سایه‌نویسی دانشگاهی ارائه خدمات در زمینه نوشتن مقالات ترم، پایان‌نامه، رساله و سایر کارهای پژوهشی است. در این نوع سایه‌نویسی، اثر توسط شخص ثالث آماده می‌شود؛ اما اعتبار اثر به دانشجویان یا اساتید داده می‌شود نه نویسنده واقعی. برخی نویسندگان از این مفهوم، یعنی نوشتن مقاله و... برای کنشگران دانشگاهی به Academic Prostitution و فردی که در مقابل پول اقدام به خلق و نگارش اثر برای دیگری می‌کند به Academic Prostitute یاد می‌کنند که نویسنده از به‌کار بردن معادل فارسی آن در این مقاله معذور است (Frey, 2003).

بازیگران این حوزه مشتری و سایه‌نویس هستند که به‌شکل مستقیم و بدون واسطه و یا به‌شکل غیرمستقیم از طریق شرکت‌ها با هم ارتباط برقرار می‌کنند. ارائه‌دهندگان خدمات سایه‌نویسی که طیفی از نویسندگان مستقل فردی تا شرکت‌های ثبت شده با نیروی کار جهانی هستند، عموماً یک هدف مشترک دارند کسب سود از عدم توانایی افراد در انجام وظایف محوله (Amigud & Lancaster, 2020). موفقیت تجاری ارائه‌دهندگان خدمات سایه‌نویسی دانشگاهی بستگی به ارائه محصول قابل توافق و توانایی دانشجو در پرداخت مال در برابر آن خدمت است. سایه‌نویسان سعی دارند با عادی‌سازی استفاده از سایه‌نویسی افراد را به‌سمت معامله و توافق با آن‌ها جلب کنند (Stoesz, Eaton, Miron, & Thacker, 2019). حضور دائمی و پررنگ سایه‌نویسی دانشگاهی بیانگر این است که بازار قابل‌توجهی در حال تغذیه این صنعت است. از عواملی که بر حضور پررنگ این فعالیت‌ها نقش دارد، تضمین کیفیت کار و سرعت و تحویل به‌موقع محصول است (Ellis, Zucker, & Randall, 2018).

مشتریان سایه‌نویسان در محیط علمی عموماً دانشجویان و اساتید هستند. این دسته از دانشگاهیان به‌دلایل مختلفی چون فشار برای نشر، نداشتن مهارت نوشتاری، کسب اعتبار، گرفتن نمره، کسب مجوز دفاع، کسب و ارتقاء مقام و ... ممکن است به‌سمت پژوهشگران اجاره‌ای و سایه‌نویسان سوق پیدا کنند.

تومارد معتقد است که سه دسته از دانشجویان از سایه‌نویسان برای نوشتن کارهای پژوهشی خود استفاده می‌کنند. دسته اول دانشجویانی هستند که آشنایی کافی با دستور زبان انگلیسی برای انجام گزارش تحقیقی خوب ندارند. دسته دوم دانشجویانی هستند که جزئیات روش تحقیق علمی را به‌خوبی یاد نگرفته‌اند و بنابراین نیازمند مراجعه به یک پژوهشگر در این زمینه هستند. دسته سوم متشکل از دانشجویانی است که علاقه‌ای به تحصیل و رشته خود ندارند و از منابع مالی کافی برخوردارند تا بتوانند هزینه‌های بالای سایه نویسان را بپردازند. شناسایی این گروه‌ها می‌تواند دانشگاه‌ها را در ایجاد سیاست

مقابله با این سوءرفتار دانشگاهی تسهیل کند (Singh & Remenyi, 2016).

سایه‌نویسی دانشگاهی در همه رشته‌ها وجود دارد؛ اما در برخی حوزه‌ها چون پزشکی و دارویی به جهت ارتباطی که با سلامت مردم دارد، ممکن است به‌واسطه افزایش خطاهای پزشکی به‌دلیل نقض تحقیقات، اثرات جبران‌ناپذیری بر سلامت مردم داشته باشد (Zheng & Cheng, 2015; Fisher, Mcleod, Savage, & Simkin, 2016).

شرکت‌های دارویی که برای بازاریابی محصولات خود به‌دنبال شکل دادن به تولیدات علمی هستند؛ ممکن است برای تولید محصول جدید خود و تبلیغ آن محصول برای درمان بیماری‌ها به‌سمت پژوهشگران اجاره‌ای رو بیاورند. این پژوهشگران معمولاً به نتایجی مشخص و همسو با منافع آن شرکت می‌رسند (Bavdekar, 2012; Chen, 2018).

ب) سایه نویسی سیاسی

سایه‌نویسی سیاسی یعنی ارائه خدمات به رهبران دولتی و سیاسی است. ریشه سایه‌نویسی سیاسی به آتن، روم، مصر چین و دیگر جوامع باستان برمی‌گردد (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸). به‌دلیل تأثیر بنیادی بیانات رهبران سیاسی در حافظه عمومی معمولاً متن سخنرانی، بیانه‌های عمومی و ... توسط سایه‌نویسان آماده می‌شود. از آن جهت که متن توسط شخص ثالث برای استفاده فردی دیگر (رهبران سیاسی و دولتی) که اعتبار آن متن را دریافت می‌کند؛ آماده شده و هر دو طرف ماجرا بر پنهان ماندن نقش نویسنده در برابر مخاطبان توافق دارند، این عمل نوعی سایه‌نویسی است. در سایه‌نویسی سیاسی از آن جهت که انتظار فرهنگی بر نوشتن متون توسط خود سیاست‌مداران و همچنین انتساب دادن آن متون به نویسنده واقعی وجود ندارد (Green, 2002)، استفاده از سایه‌نویس به امری مرسوم تبدیل شده است. برخی عقیده دارند برای مسئولان عالی‌رتبه سخنرانی بدون کمک گرفتن از سایه‌نویسان معادل دفاع از خود در دادگاه بدون حضور یک وکیل است. برخی دیگر چون بورمن معتقدند که استفاده از سایه‌نویسان و تکیه بر توانایی‌های دیگران در انجام کارهای خود ظرفیت خلق خودفریبی و بی‌اصالتی را دارد (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸).

دلیل پذیرش و استفاده از سایه‌نویسی سیاسی مربوط به حوزه سیاست‌مداری است. سخنرانی سیاسی را نمی‌توان به‌عنوان اثری تألیفی درک کرد که پیوند نویسنده یا سیاست‌مدار را با اثر در برداشته باشد. حق تألیف به این بستگی دارد که پیوندی خلاقانه بین نویسنده و کارش وجود داشته باشد اما این مسئله در سخنرانی یک سیاست‌مدار صدق نمی‌کند، زیرا عملکرد چنین سخنرانی نشان دادن دیدگاه‌های یک مجموعه ـ حزب سیاسی است نه دیدگاه نویسنده آن؛ بنابراین نه سیاست‌مداری که سخنرانی را سفارش می‌دهد، ویرایش می‌کند و ارائه می‌دهد و نه سایه‌نویسانی که متن را تولید می‌کنند، پیوند خلاقانه لازم را با کار ندارند (Jankowska, 2013).

ج) سایه‌نویسی حقوقی یا قضایی

سایه‌نویسی حقوقی یعنی نگارش مواد نوشتاری به‌وسیله یک وکیل (نویسنده) برای شخصی دیگر (مشتری) است. در مواردی که متهم وظیفه دفاع از خود را برعهده دارد، باید به‌صورت قانونی و عملی تمامی مراحل کار را شخصاً انجام دهد. استفاده از وکیل به هر شکلی در این فرایند موجب می‌شود مسئله دفاع شخصی بدون استفاده از وکیل مطرح نباشد؛ بنابراین چون در این فرایند وکیل و متهم توافق می‌کنند که متن دفاعی به نام متهم (مشتری) ارائه شود نه وکیل، نوعی سایه نویسی اتفاق می‌افتد. سایه‌نویسی قضایی یعنی نگارش متون، نظر قضایی به‌وسیله یک وکیل، دستیار یا شخصی دیگر (نویسنده) برای استفاده قاضی (مشتری) است. در این حالت اگر نگارش متون توسط دستیار و ... به‌گونه‌ای باشد که انگار توسط خود قاضی نوشته شده، نوعی سایه‌نویسی اتفاق افتاده است (نپ و هولبرت، ۱۳۹۸). هیچ توضیح روشنی در مورد اینکه چرا قضات از سایه‌نویس برای نوشتن نظرات قضایی خود استفاده می‌کنند، وجود ندارد؛ اما سایه‌نویسی قضایی عمدتاً به‌دلیل کمبود وقت و منابع اتفاق می‌افتد (Ulate, 2018). در هر دو حالت مشتری اعتبار تألیف را به‌دست می‌آورد و هیچ اعتباری به نویسنده واقعی داده نمی‌شود.

مشکلات عملی و اخلاقی سایه‌نویسی

ویژگی‌هایی چون فریب‌کاری و توافق بر انتساب تألیف به نام مشتری، ارائه اثری که با رعایت ضوابط علمی نگاشته شده و نگارش اثر توسط سایه‌نویس واحد موجب بروز مشکلات اخلاقی و عملی می‌شود.

اصیل بودن کار در سایه‌نویسی امر تشخیص و شناسایی را بسیار مشکل می‌کند. اثری که توسط سایه‌نویس تولید می‌شود، ممکن است ذاتاً اصالت داشته باشد یا فاقد اصالت باشد. اگر سایه‌نویس با رعایت تمام ضوابط علمی و بدون سرقت علمی آثار دیگران اثر مورد توافق را خلق کرده باشد، امکان شناسایی و کشف آن از طریق نرم‌افزارهای سرقت علمی و مشابهت‌یابی با مشکل همراه است؛ اما اگر اثر غیراصیل و نتیجه سرقت علمی و یا جمع‌آوری نوشته‌ها و پژوهش‌های دیگران باشد نه حاصل پژوهش سایه‌نویس، غالباً به‌واسطه نرم‌افزارهای تشخیص سرقت علمی امکان شناسایی و کشف آن وجود دارد.

اگرچه امروزه برخی برنامه‌ها ادعا می‌کنند که با استفاده اصول سبک‌سنجی و سبک نویسنده می‌توانند سایه‌نویسی را تشخیص دهند (Singh & Remenyi, 2016)؛ اما از آن‌جهت که ممکن است سایه‌نویس و مشتری سبک نوشتاری یکسانی داشته باشند، عملاً این برنامه‌ها نیز نمی‌توانند موفق عمل کنند.

علاوه بر این حتی اگر نسبت به چنین اثری تردید وجود داشته باشد، مشکل اثبات سایه‌نویسی نیز وجود دارد. به‌دلیل تبانی و توافق بین سایه‌نویس و مشتری اثبات این امر مشکل است. «اثبات سخت و وقت‌گیر بودن» سایه‌نویسی ممکن است دلیلی بر عدم گزارش افرادی باشد که از این امر مطلع هستند. وقوع سایه‌نویسی در دانشگاه‌ها مستلزم صرف زمان و هزینه برای شناسایی و کشف است، زمان و هزینه‌ای که باید صرف آموزش شود نه کشف.

نویسنده واحد بودن سایه‌نویس نیز موجب سخت شدن شناسایی و تشخیص است. اگر سایه‌نویسان یک اثر متعدد باشند، امکان تغییر سبک نوشتن و تغییرات ناگهانی در موضوع وجود دارد و می‌توان از این طریق پی به تقلبی بودن اثر برد؛ اما اگر نویسنده واحد باشد، چنین تغییراتی وجود ندارد و بازهم مشکل اثبات وجود خواهد داشت.

مشکل اخلاقی که سایه‌نویسی دارد، وجود عنصر فریب و جابه‌جایی مرزهای اصالت است. سایه‌نویس و مشتری بر تولید اثر جدید و ارائه آن به‌عنوان اثر خود توسط مشتری توافق می‌کنند. این توافق ضمن گمراه کردن خواننده نسبت به اصیل بودن کار، پیامدهای منفی به همراه دارد. فردی که به‌طور متقلبانه‌ای کار دیگری را به‌عنوان کار خودش معرفی می‌کند، در واقع خواننده را دعوت می‌کند تا به وی اعتبار، پاداش یا مزایای دیگر بدهد. به این ترتیب، این فرد به ناحق از یک سلسله امتیازات برخوردار شده است.

دیگر مشکلات اخلاقی سایه‌نویسی و استفاده از خدمات سایه‌نویسی در دانشگاه، لطمه به اعتبار و شهرت نهادی دانشگاه است. استفاده از سایه‌نویسی موجب می‌شود به افرادی که واقعاً صلاحیت علمی لازم ندارند، مدرک داده شود. بدین ترتیب این فرایند باعث کاهش ارزش مدارک تحصیلی و لطمه به تمامیت علمی می‌شود. همچنین این افرادی که از شایستگی و صلاحیت علمی لازم برخوردار نیستند، ممکن است وارد حوزه‌های مختلف علمی، اجتماعی و مانند آن شوند. چنین اتفاقی ممکن است منجر به ادامه این چرخه معیوب در نظام شود.

سایه‌نویسی موجب لطمه به قربانیان این حوزه می‌شود. سایه‌نویسی یا تقلب قراردادی از جرائم بدون بزه‌دیده نیست (Lancaster & Clarke, 2008). قربانیان این عمل ممکن دانشجویان صادق، همکلاسی‌ها، اساتید و دانشگاه، و حتی خود فرد استفاده‌کننده از سایه‌نویس باشند. از آنجایی که سایه‌نویسی در برخی کشورها جرم نیست، برخی سایه‌نویسان از طریق تهدید مشتریان خود به افشای اطلاعات به دانشگاه، از آن‌ها باج‌خواهی می‌کنند (York, Sefcik, Veeran, & Colton, 2020).

همچنین در عرصه بیرون از دانشگاه ممکن است کارفرمایی که این فرد را بر مبنای مدرکش استخدام کرده و یا بیماری که به‌واسطه عدم صلاحیت پزشکی که مدرک پزشکی دارد، آسیب‌دیده و مانند ایشان نیز می‌توانند قربانی این جرم قلمداد شوند.

رویکرد قانون‌گذار برای مقابله با سایه‌نویسی

تدوین قوانین و مقررات یکی از راهکارهای سیاست‌گذاران جنایی کشور برای نهادینه‌سازی ارزش‌ها در جامعه است. سایه‌نویسی و استفاده از سایه‌نویس در آماده کردن کارهای پژوهشی یکی از پدیده‌های است که ناقض اخلاق و صداقت در پژوهش و تولیدات علمی است. بدین جهت قانون‌گذار به‌موازات رشد و گسترش سایه‌نویسی در جامعه علمی و در راستای ضرورت احترام حقوقی و اخلاقی به تولیدات علمی در قالب قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی به‌صورت اختصاصی به این پدیده پاسخ داد.

این قانون در واقع به‌دلیل ناکارآمدی قوانین سابق و خلأهای قانونی در سال ۱۳۹۶ به تصویب رسید.

مقابله با سایه‌نویسی در قوانین سابق بر قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی

تا قبل از تصویب قانون تقلب علمی، مالکیت فکری دیگران در قوانین و مقررات مختلفی چون قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان (۱۳۴۸)، قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲)، قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (۱۳۷۹)، موادی از قانون تجارت الکترونیکی (۱۳۸۲) و مانند آن مورد حمایت قرار گرفته بود. در بین این قوانین، مهم‌ترین متن قانونی که تصور می‌رفت در مورد سایه‌نویسی کاربرد داشته باشد قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان مصوب ۱۳۴۸ بود. این قانون که تلاش داشت با تعیین ضمانت اجراهای کیفری به حمایت مادی و معنوی از مؤلفان و پدیدآورندگان در قبال استفاده و اقتباس غیرقانونی از آثار آن‌ها بپردازد قابلیت انطباق با این پدیده را نداشت. مهمترین ویژگی این قانون که مانع از مجازات سایه‌نویسان و مشتریان می‌شد «وجود عنصر اجازه» و «لزوم شکایت شاکی خصوصی» بود. به‌موجب ماده ۲۳ قانون مذکور «هر کس تمام یا قسمتی از اثر دیگری را که مورد حمایت این قانون است، به‌نام خود یا به نام پدیدآورنده بدون اجازهٔ او یا عامداً به شخص دیگری غیر از پدیدآورنده نشر یا پخش یا عرضه کند، به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد». بر مبنای این ماده، اعمال مجازات نسبت به سایه‌نویسی که اثر اصیلی ارائه داده، منتفی است. خواه در مقابل این کار هزینه‌ای دریافت کند یا خیر. چراکه وی در تهیه اثر برای مشتری مرتکب نقض حق تکثیر نشده؛ بلکه اثر را با رعایت تمام ضوابط علمی نگاشته است؛ اما اگر سایه‌نویس در تهیه اثر برای مشتری موجب نقض حق بر نام صاحب اثر شود و یا مرتکب سرقت علمی شود امکان پیگرد و مجازات وی وجود دارد.

مشتری یا استفاده‌کننده از اثر سایه‌نویسی شده نیز به‌موجب این قانون قابل مجازات نیست. چراکه مشتری (دانشجو/استاد و...) با اجازه نویسنده واقعی اثر را به نام خود منتشر یا عرضه می‌کند. در واقع پیرو توافق سایه‌نویس و مشتری متن برای مشتری خلق می‌شود و بر انتساب آن به نام مشتری یا عدم انتساب آن به نویسنده واقعی توافق و رضایت دارند. همچنین از آنجایی که تعقیب و اجرای مجازات به‌موجب این قانون نیازمند شکایت شاکی خصوصی است، معمولاً در سایه‌نویسی به‌دلیل وجود همان توافق و قرارداد و ذینفع بودن طرفین شاکی خصوصی وجود ندارد.

مقابله با سایه‌نویسی در قانون پیش‌گیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی

نیاز به روزآمد کردن سیاست جنایی و رفع نواقص قوانین سابق موجب شد قانون‌گذار در ماده واحده قانون پیش‌گیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی، به این پدیده واکنش نشان دهد. این قانون به دو شیوه پیش‌بینی ضمانت اجراهای کیفری و اداری و سازوکارهای پیشگیرانه به مقابله و کنترل این پدیده پرداخته است.

به‌موجب این ماده تهیه، عرضه یا واگذاری آثاری از قبیل رساله، پایان‌نامه، مقاله، طرح پژوهشی،

کتاب، گزارش یا سایر آثار مکتوب پژوهشی ـ علمی یا هنری ازجمله الکترونیکی و غیرالکترونیکی توسط هر شخص به‌قصد انتفاع و به‌عنوان حرفه یا شغل ـ با هدف ارائه کل اثر یا بخشی از آن توسط دیگری به‌عنوان اثر خود، جرم به‌حساب می‌آید و مرتکب یا مرتکبان افزون بر واریز وجوه دریافتی به خزانه دولت، مشمول مجازات می‌شوند. قانون‌گذار برحسب شرایط تحقق جرم، مجازات‌هایی از قبیل جزای نقدی درجه ۳ و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه ۶، پلمپ و توقف فعالیت بنگاه یا پایگاه الکترونیکی که به انجام این امور مجرمانه اشتغال داشته است، پیش‌بینی کرده است. در واقع بر مبنای اینکه متخلف شخص حقیقی باشد یا حقوقی یا اقدام به تشکیل موسسه یا پایگاه الکترونیکی برای تولید مقاله و...کند و یا مشارکت در تبلیغات داشته باشد مجازات متفاوت خواهد بود. استفاده از این خدمات نیز در تبصره ۶ مورد توجه قرار گرفته است.

یکی از نکاتی که در بحث پیش‌بینی ضمانت اجرا باید به آن اشاره کرد، این است که قانون مذکور به دو گونه متفاوت هر دو طرف فرایند سایه‌نویسی یعنی ارائه‌دهندگان خدمات سایه‌نویسی و مشتریان و استفاده‌کنندگان از این خدمات را مورد توجه قرار داده است، با این توضیح که رفتار ارائه‌دهندگان خدمات سایه‌نویسی جرم بوده و مشمول ضمانت اجراهای کیفری است؛ اما رفتار استفاده‌کنندگان یعنی مشتریان، دانشجویان/ اساتید تخلف بوده و مشمول ضمانت اجراهای اداری است.

به‌موجب تبصره ۶ قانون مذکور چنانچه دانشجویان و اساتید از اثری که توسط سایه‌نویس تهیه شده، به‌عنوان اثر خود استفاده نمایند، ضمن سلب هرگونه امتیاز مادی یا معنوی مرتبط بر آن و بی‌اثر بودن هرگونه مدرک تحصیلی، پایه، مرتبه علمی، رتبه یا عناوین مشابه، به تخلفات نامبردگان حسب مورد توسط هیئت‌های انتظامی اعضای هیئت علمی، کمیته‌های انضباطی دانشجویان رسیدگی می‌شود.

اگرچه این قانون تحولی بزرگ در عرصه مقابله و کنترل این پدیده است اما همچنان با نارسایی‌هایی همراه است که مانع مجازات مرتکبان می‌شود. یکی از نواقص این قانون پیش‌بینی دو شرط «به‌قصد انتفاع و به‌عنوان حرفه و شغل» و با «هدف ارائه کل اثر و یا بخشی از آن توسط دیگری به نام خود» می‌باشد. نتیجه پیش‌بینی چنین شرطی این است که اگر فردی بدون قصد انتفاع صرفاً به‌قصد کمک به دوست یا اعضای خانواده و نظایر آن‌ها اقدام به نگارش مقاله، پایان‌نامه و مانند آن برای وی کرده باشد، قابل تعقیب و مجازات نباشد. همچنین چون شغل و حرفه بیانگر نوعی استمرار است لذا اگر فردی به‌صورت محدود اقدام به نوشتن مقاله، یا پایان‌نامه و ... برای دیگری کرده باشد، باز هم قابل تعقیب و مجازات نیست. علاوه بر این مرتکب یا ارائه‌دهندگان خدمات سایه‌نویسی باید با این هدف که کل اثر یا بخشی از آن به نام مشتری مورد استفاده قرار گیرد، اقدام به تهیه، عرضه یا واگذاری اثر نموده باشد. نتیجه پیش‌بینی چنین شرطی نیز این است که اگر فردی با هدف استفاده از این اثر به‌صورت بی‌نام و... به تهیه، عرضه یا واگذاری اقدام نموده باشد، مشمول ضمانت اجراهای مقرر در این قانون نخواهد بود.

توجه به سازوکارهای پیشگیرانه در کنار تدابیر کیفردهی و سزاگرایانه نیز دیگر راهبرد و سیاست

قانون‌گذار برای مقابله با سایه‌نویسی است. تکلیف وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت و درمان و آموزش پزشکی در برگزاری کارگاه‌های آموزشی، جهت ترویج فرهنگ احترام به حقوق فکری دیگران؛ فعالیت کارگروه‌های اخلاق پژوهش در دانشگاه‌ها؛ الزام مؤسسات آموزشی بر اعمال نظارت دقیق بر رعایت حقوق فکری در آثار علمی و پایان‌نامه و رساله‌های دانشجویی؛ الزام به همانندجویی و ثبت فایل تمام متن پیشنهاده، پایان‌نامه و رساله، از جمله تدابیر پیشگیرانه است که قانون‌گذار در تبصره ۷ و ۹ پیش‌بینی کرده است.

بدین‌سان، قانون پیشگیری و مقابله با تقلب علمی تلاش دارد با پیش‌بینی ضمانت اجراهای کیفری و اداری و راهبردهای پیشگیری به مقابله با این پدیده بپردازد. این قانون که در نوع خود تحولی مثبت در کنترل و کاهش سایه‌نویسی محسوب می‌شود؛ اما به‌جهت عدم پوشش همه مصادیق سایه‌نویسی و عدم توجه به ریشه‌های بروز این رفتار، همچنان با کاستی‌هایی همراه است. پیش‌بینی سازوکارهای کیفری بدون توجه به این عوامل موجب زیرزمینی شدن سایه‌نویسی می‌شود. حضور و فعالیت مستمر و آزادانه مؤسسات سایه‌نویسی با وجود تصویب قانون در سال ۱۳۹۶ حکایت از عدم جدیت و موفقیت در اجرای قانون دارد. این مسئله ممکن است به‌دلایلی چون هزینه‌های بسیار زیاد کنترل حجم بالای بازار سایه-نویسی، درگیری برخی از اعضای هیئت علمی در این پدیده، حجم بالای جذب دانشجو و متعاقب آن افزایش تقاضا و مانند آن باشد. بدین ترتیب، در کنار الزامات قانونی جامع و کارآمد، نیازمند نظارت مسئولانه و پیگیری مستمر متولیان امر، شفافیت در وظایف و تعهدات، توجه به سازوکارهای اجرایی قانون و ابعاد مختلف مسئله هستیم.

نتیجه‌گیری

سایه‌نویسی که نوشتن برای و به‌نام دیگری است، در سال‌های اخیر به‌واسطه ظهور فناوری‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی گسترش بیشتری یافته است. اگرچه سایه‌نویسی در حوزه‌هایی چون سیاست مرسوم است اما در محافل دانشگاهی به‌عنوان نوعی انحراف و نقض هنجارهای اخلاقی و قانونی محسوب می‌شود. استفاده از شخص ثالث برای تهیه آثار علمی (اجاره علمی)، تفاوت‌هایی با سرقت علمی دارد؛ اما از آنجایی که ارائه اثر دیگری به‌عنوان اثر خود سرقت علمی محسوب می‌شود، معمولاً دانشگاهیان، مجازات سارق علمی را نسبت به این دسته اعمال می‌کنند. عدم وجود سیاست مدون و جامع برای برخورد با این نوع سوءرفتارها در دانشگاه‌ها موجب افزایش آمار سایه‌نویسی می‌شود.

تبعات منفی سایه‌نویسی و استفاده از آن در جامعه علمی موجب شد تا قانون‌گذار در قانون تقلب علمی به مقابله با این پدیده بپردازد. اگرچه اقدام قانون‌گذار در مبارزه با سایه‌نویسی و اجاره علمی اقدامی مثبت و مناسب است؛ اما هیچ‌گاه کافی نیست. به‌جهت کلی بودن قانون، عدم پوشش همه انواع تخلفات، عدم توجه به ریشه‌های آن و مانند آن نیازمند تدوین قانون جامع و سیاست مدون در دانشگاه‌ها هستیم.

منابع

خسروی، فریبرز (۱۳۹۹). یادداشت سردبیر: از سایه‌نویسی تا جعل عمیق، *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۱(۳)، ۷-۱۱. doi: 10.30484/nastinfo.2020.2431

شاکری، زهرا؛ صالحی، فاطمه (۱۳۹۸). جنبه‌های حقوقی نقض اخلاق حرفه‌ای در پژوهش، مجموعه *مقاله‌های دومین همایش ملی دانشگاه اخلاق مدار*، ۲۹۷-۳۰۹. https://ethics.ut.ac.ir/article_359.pdf

شاکری، زهرا (۱۳۹۸)، سرقت علمی و ضمانت اجراهای مقابله با آن؛ با تأکیدی بر مسئله تعامل سرقت علمی و نظام حقوق مالکیت فکری، *فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی*، ۴۹(۴)، ۶۵۵-۶۷۵. 10.22059/jlq.2020.272207.1007144

نپ جان سی؛ هولبرت آزالیا ام (۱۳۹۸). *سایه نویسی و اخلاق اصالت*، ترجمه احسان شاه قاسمی، چ اول، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

Abad-García, M. F. (2019). Plagiarism and predatory journals: A threat to scientific integrity. *Anales de Pediatría* (English Edition), 90(1), 57.e51-57.e58. https://doi.org/10.1016/j.anpede.2018.11.006.

Amigud, A., & Lancaster, T. (2020). I will pay someone to do my assignment: an analysis of market demand for contract cheating services on twitter. *Assessment & Evaluation in higher education*, 45(4), 541-553. doi.org/10.1080/02602938.2019.1670780.

Bretag, T., Harper, R., Burton, M., Ellis, C., Newton, P., Rozenberg, P., ... & van Haeringen, K. (2018). Contract cheating: a survey of Australian university students. *Studies in Higher Education*, 44(11), 1837-1856. doi.org/10.1080/03075079.2018.1462788

Bosch, X. (2011). Treat ghostwriting as misconduct. *Nature*, 469(7331), 472-472. doi:10.1038/469472c.

Bosch, X., & Ross, J. S. (2012). Ghostwriting: research misconduct, plagiarism, or fool's gold? *The American journal of medicine*, 125(4), 324-326. doi.org/10.1016/j.amjmed.2011.07.015

Bast, C. M., & Samuels, L. B. (2008). Plagiarism and legal scholarship in the age of information sharing: the need for intellectual honesty. *Catholic University Law Review*, 57(3), 777-816. Available at: https://scholarship.law.edu/lawreview/vol57/iss3/4.

Bavdekar, S B, (2012). Authorship issues, *Lung India: Official Organ of Indian Chest Society*, 29(1), 76.-80. doi: 10.4103/0970-2113.92371.

Clarke, R., & Lancaster, T. (2006). Eliminating the successor to plagiarism? Identifying the usage of contract cheating sites. *In proceedings of 2nd international plagiarism conference*, Northumbria Learning Press, 1-13. https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.120.5440&rep=rep1&type=pdf

Chen, C. L. (2018). Assessing potential legal responses to medical ghostwriting: effectiveness and constitutionality. *Journal of Law and the Biosciences*, 5(1), 84-102. doi:10.1093/jlb/lsy001.

Ellis, C., Zucker, I. M., & Randall, D. (2018). The infernal business of contract cheating: understanding the business processes and models of academic custom writing sites. *International Journal for Educational Integrity*, 14(1), 1-21. doi:10.1007/s40979-017-0024-3

Fisher, E., McLeod, A. J., Savage, A., & Simkin, M. G. (2016). Ghostwriters in the cloud. *Journal of Accounting Education*, 34, 59-71.

doi.org/10.1016/j.jaccedu.2015.11.001.

Frey, B. S. (2003). Publishing as prostitution? Choosing between one's own ideas and academic success, *Public choice*, 116(1), 205-223. https://doi.org/10.1023/A:1024208701874

Frye, B. L. (2020). Plagiarize This Paper. *IDEA: IP law review*, 60(2), 294-327. https://ipmall.law.unh.edu/sites/default/files/hosted_resources/IDEA/60/plagiarize_this_paper_-_brian_l._frye_60_2.pdf

Fishman, T. (2009). "We know it when we see it" is not good enough: Toward a standard definition of plagiarism that transcends theft, fraud, and copyright, *4th Asia Pacific Conference on Educational Integrity (4APCEI) University of Wollongong NSW Australia*,1-5. 4 http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1968/cukpga_19680060_en_1#pb1-l1g1

Gregory, A., & Leeman, J. (2021). On the Perception of Plagiarism in Academia: Context and Intent. *arXiv preprint arXiv*:2104.00574.1-6. https://arxiv.org/abs/2104.00574

Green, S. P. (2002). Plagiarism, norms, and the limits of theft law: Some observations on the use of criminal sanctions in enforcing intellectual property rights. *Hastings LJ*, 54, 167-242. https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3503&context=hastings_law_journal

Gaber, Y. (2011). Unethical practices in scientific research: authorship. In: *Jordan*, 1-6. https://www.researchgate.net/profile/Yasser-Gaber-2/publication/299830510_Unethical_Practices_in_Scientific_Research_Authorship/links/5706051e08ae13eb88b9804c/Unethical-Practices-in-Scientific-Research-Authorship.pdf

Gøtzsche, P. C., Kassirer, J. P., Woolley, K. L., Wager, E., Jacobs, A., Gertel, A., & Hamilton, C. (2009). What should be done to tackle ghostwriting in the medical literature? *PLoS Medicine*, 6(2), e1000023. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000023.

Howard, S. J., Ehrich, J. F., & Walton, R. (2014). Measuring students' perceptions of plagiarism: Modification and Rasch validation of a plagiarism attitude scale, *Journal of Applied Measurement*, 15 (4), 372-393. http://ro.uow.edu.au/sspapers/1461

Jankowska, M. (2013). On the implications of the unalienability of the right of authorship for ghostwritting contracts, *Review of Comparative Law*, 18, 77. http://hdl.handle.net/20.500.12128/17063

Lerman, L. G. (2001). Misattribution in legal scholarship: Plagiarism, ghostwriting, and authorship. *S. Tex. L. Rev.*, 42, 467-492. https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1433&context=scholar

Lancaster, T., & Clarke, R. (2008). The phenomena of contract cheating. *In Student plagiarism in an online world: Problems and solutions*, 144-159. IGI Global. DOI: 10.4018/978-1-59904-801-7.ch010

Lancaster, T. (2020a). Academic Discipline Integration by Contract Cheating Services and Essay Mills. *Journal of Academic Ethics*, 18, 115-127. https://doi.org/10.1007/s10805-019-09357-x

Lancaster, T. (2020b). Commercial contract cheating provision through micro-outsourcing web sites. *International Journal for Educational Integrity*, 16(1), 1-14. https://doi.org/10.1007/s40979-020-00053-7

Makinda, H. (2019), Ethical concerns in ghostwriting. mainstreaming in higher education, *Research Ethics in Administration, Finance, Education, Environment and Law*, 1.413-425. Retrieved from https://intranet.ecu.edu.au/__data/assets/pdf_file/0006/498633/ghostwriting-.pdf

Mahmood, Z. (2009). Contract cheating: a new phenomenon in cyber-plagiarism. *Communications of the IBIMA*, 10(12), 93-97. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.411.4277&rep=rep1&type=pdf

Park, C. (2003). In other (people's) words: Plagiarism by university students--literature and lessons. *Assessment & evaluation in higher education*, 28(5), 471-488. https://doi.org/10.1080/02602930301677

Rode, S. D. M., Pennisi, P. R. C., Beaini, T. L., Curi, J. P., Cardoso, S. V., & Paranhos, L. R. (2019). Authorship, plagiarism, and copyright transfer in the scientific universe. *In: SciELO Brasil*, 1-3. https://doi.org/10.6061/clinics/2019/e1312

Soni, G. K. (2018). Plagiarism detection and prevention:a study. *International Journal of Library & Information Science (IJLIS)*, 7(1), 1-6. http://www.iaeme.com/ijlis/issues.asp?JType=IJLIS&VType=7&IType=1

Singh, S., & Mendy, J. (2019). Academic Dishonesty: A Preliminary Researchers View. *Paper presented at the 18th European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies*, 294-302. https://doi.org/10.34190/rm.19.031

Stoesz, B. M., Eaton, S. E., Miron, J., & Thacker, E. J. (2019). Academic integrity and contract cheating policy analysis of colleges in Ontario, Canada. *International Journal for Educational Integrity*, 15(1), 1-18. https://doi.org/10.1007/s40979-019-0042-4.

Singh, S., & Remenyi, D. (2016). Plagiarism and ghostwriting: The rise in academic misconduct. *South African Journal of Science*, 112(5-6), 1-7. http://dx.doi.org/10.17159/sajs.2016/20150300

Tauginienė, L., & Jurkevičius, V. (2017). Ethical and legal observations on contract cheating services as an agreement .*International Journal for Educational Integrity*, 13(1), 1-10 https://doi.org/10.1007/s40979-017-0020-7

Ulate, N.-E. (2018). The Ghost in the Courtroom: When Opinions Are Adopted Verbatim from Prosecutors. *Duke LJ*, 68: 807, 808-838. https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/duklr68&div=25&id=&page=

Yorke, J., Sefcik, L., & Veeran-Colton, T. (2020). Contract cheating and blackmail: a risky business? *Studies in Higher Education*, 1-14. https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1730313.

Zheng, S., & Cheng, J. (2015). Academic ghostwriting and international students, *Young Scholars in Writing*, 12, 124-133. http://repository.usfca.edu/rl_stu